

TÜRKİYE CEZA İNFAZ KURUMLARINDA LGBTİ+ MAHPUSLARIN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ: SİSTEMİK AYRIMCILIK VE FİİLİ TECRİT

GİRİŞ VE ARKA PLAN

Türkiye Cumhuriyeti, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR)) ve iç hukuku uyarınca, özgürlüğünden mahrum bırakılmış herkesin insan onuruna yaraşır şekilde muamele görmesini ve ayrımcılığa maruz kalmamasını taahhüt etmektedir. Özellikle Avrupa Cezaevi Kuralları (EPR), mahpusların yasal olarak ellerinden alınmayan tüm haklarını koruduğunu ve kısıtlamaların en aza indirilmesi gerektiğini vurgular (Kural 2, 3). Ayrıca, bu kurallar, cinsiyet, ırk, cinsel yönelim veya diğer statüler temelinde ayrımcılığı açıkça yasaklar (Kural 13).

Türkiye ceza infaz sisteminin, heteroseksüel ve natrans (cis) erkekler temel alınarak ikili cinsiyet sistemi üzerine inşa edilmesi nedeniyle, LGBTİ+ mahpusların sistematik ayrımcılığa, şiddete ve insanlık dışı muameleye maruz kaldığını göstermektedir.

LGBTİ+ MAHPUSLARA DAİR VERİ VE YAPISAL SORUNLAR

Türkiye'de LGBTİ+ mahpusların genel popülasyon içindeki sayı ve koşullarına ilişkin şeffaf ve güncel istatistiksel verilere erişim, Adalet Bakanlığı (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü) tarafından engellenmektedir. Kurum, verileri ikili cinsiyet sistemi temelinde paylaşmakta ve bilgi edinme başvurularını "kamuoyunu ilgilendirmeyen kurum içi bilgi" olduğu gerekçesiyle yanıtsız bırakmaktadır.

Türkiye'de LGBTİ+ mahpusların sayılarına ve koşullarına ilişkin şeffaf ve güncel istatistiksel verilere erişim Adalet Bakanlığı tarafından engellenmeye devam etmektedir. Bakanlık, verileri ikili cinsiyet sistemi temelinde paylaşmakta olup Adalet Bakanlığı'nın resmî verilerinde LGBTİ+ mahpusların sayısı, il ve ilçelere göre dağılımları yer almamaktadır.

Resmi olmayan sivil toplum örgütlerinin (CİSST) kayıtlarına göre, 2014 yılından itibaren iletişime geçilen LGBTİ+ mahpus sayısı 293'tür. Resmi raporlarda, 2020 itibarıyla farklı cinsel yönelime sahip olduğu tespit edilen hükümlü ve tutuklu sayısının 164 veya 2022 itibarıyla 255 olduğu belirtilse de, bu verilerin toplama yöntemine dair somut bilgi eksiktir. LGBTİ+ mahpusların ayrımcılıktan korunmak için kimliklerini gizlemesi nedeniyle gerçek sayının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Bu şeffaflık sorunu, sivil toplum örgütlerinin bilgi edinme hakkını kullanmasını dahi engellemektedir. Pembe Hayat LGBTİ+ Dayanışma Derneği'nin cezaevlerindeki LGBTİ+ mahpusların barınma koşullarına dair yaptığı bilgi edinme başvurusu, CİMER tarafından "kurum içi düzenleme" kapsamında olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Kanuni düzenlemelerde LGBTİ+ mahpuslar için açık bir düzenleme bulunmaması nedeniyle, bu mahpuslar genellikle kendi talepleri dışında tecrit koşullarında yaşamak zorunda bırakılmaktadır.

TEMEL İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

1- Fiili Tecrit ve İzolasyon

Cezaevleri, LGBTİ+ mahpusları diğer mahpusların olası şiddet, taciz ve tecavüz riskinden korumak amacıyla, genellikle tekli hücrelere veya özel koşullara yerleştirmekte ve bu durum fiili tecrit ile sonuçlanmaktadır. CİSST'in 2023 yılı verilerine göre, LGBTİ+ mahpusların yüzde 80'i tekli hücrelerde tutulmakta ve birçok sosyal haktan mahrum bırakılmaktadır. Tecrit uygulamaları, mahpusların sosyal faaliyetlere (spor, kütüphane, atölye) erişimini kısıtlamakta ve asosyal hayata mahkûm etmektedir. Bu uygulama, mahpusların psikolojik sağlığını ciddi ölçüde bozmakta, yalnızlığa mahkûm etmekte ve intihar eğilimlerini artırmaktadır. Bir mahpus, bu koşullarda kalmaktansa ölmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

Yasalara aykırılık: Mahpuslar, disiplin cezası almamışken veya ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimine tabi olmaksızın, sırf cinsel kimlikleri/yönelimleri nedeniyle tekli hücrelerde tutulmaktadır.

AIHM Kararı İhlali: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM), 2012 yılında sonuçlanan X v. Türkiye başvurusunda eşcinsel bir mahpusun sekiz aydan fazla tecrit altında tutulması nedeniyle, işkence yasağının (AIHS Madde 3) ve ayrımcılık yasağının (AIHS Madde 14) ihlal edildiğine karar vermiştir. Buna rağmen tecrit uygulaması sürmektedir.

Asosyal hayata mahkûmiyet: Tecrit, LGBTİ+ mahpusların diğer mahpusların yararlandığı spor, kütüphane, atölye çalışmaları ve eğitim gibi sosyal faaliyetlere erişimini engellerken, aynı zamanda para kazanma ve sosyal uyum imkânlarını kısıtlamaktadır.

Aksaray T Tipi Cezaevi'nden Güncel Örnek: Aksaray T Tipi Cezaevi'nde tutulan altı LGBTİ+ mahpus, sistematik ayrımcılık, kötü muamele ve hukuksuz uygulamalarla karşı karşıya kalmış ve uzun süredir tek kişilik hücrelerde tutulmuştur. Bu mahpuslar, diğer mahkûmlar günde altı saat havalandırmadan faydalanabilirken, yalnızca bir saat dışarı çıkabilmektedir. Bu izolasyona karşı çıkan mahpuslardan E.K., protesto amacıyla ölüm orucuna başlamıştır.

Aksaray'da hücre hapsinde tutulan mahpuslardan G.Y.'nin avukatı, bu koşulların infaz yasasına uygun olmadığını ve cezaları hükme bağlanmamış bu kişilerin ağırlaştırılmış müebbet cezası şartlarına maruz bırakıldığını belirtmiştir. Ayrıca, trans mahpus Ayşe'nin de belirttiği gibi, sistematik sorunlar arasında trans mahpusların açık cezaevine alınmaması ve hücre hapsi benzeri tecrit uygulamalarının sürdüğü yer almaktadır.

Sincan Cezaevi'nde Şüpheli Ölüm Vakası (Trans Mahpus Poyraz): Fiili tecrit uygulamasının ve sistematik ayrımcılığın en trajik ve güncel örneği, 1 Aralık 2025 tarihinde Sincan Cezaevi'nde trans erkek mahpus Poyraz'ın şüpheli şekilde ölü bulunması olmuştur. Poyraz'ın ölümü, sivil toplum örgütleri ve hak savunucuları tarafından münferit bir intihar vakası olarak değil, tecrit ve trans düşmanı cezaevi rejiminin sonucu olan "trans cinayeti" olarak nitelendirilmiştir.

Sincan Cezaevi'nde göreve yeni başlayan bir müdürün ardından homofobik ve transfobik uygulamaların yoğunlaştığı belirtilmiştir. Trans ve LGBTİ+ mahpuslar, "damat koğuşu" dedikleri G-3 hücresine zorla, ne olduğu belli olmayan kağıtlar imzalatılarak yerleştirilmekte ve tecrit edilmektedir.

Poyraz'ın ölümünün şüpheli detayları bulunmaktadır:

- Olay günü koğuştaki bulunan diğer dört trans mahpus toplu halde psikiyatri servisine götürüldüğü sırada, daha önce koğuştaki kalmayan Poyraz'ın koğuşa yerleştirildiği iddia edilmiştir.
- Mahpuslar koğuşa döndüklerinde Poyraz'ı ranzaya asılı halde bulmuşlardır.
- Mahpuslar, Poyraz'ın saçlarının kazınmış olduğunu ve normalden çok daha zayıf olduğunu aktarmışlardır.
- Mahpusların aktarımına göre, Poyraz'ın asılı bulunduğu ip, odada bulunmayan bir iptir ve odaya nasıl getirildiği bilinmemektedir.
- Olayın ardından acil butona basılmasına ve gardiyanların gelmesine rağmen sağlık ekibinin uzun süre gelmediği aktarılmıştır.
- Savcılık ve olay yeri inceleme ekipleri ölümden ancak iki gün sonra cezaevine gelmiş, Poyraz'ı ilk gören tanık mahpusların ifadeleri alınmamıştır.
- Daha sonra, asılı buldukları kişinin ölümünden sorumlu tutulmak istenen mahpuslar hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır.

2- Şiddet, Kötü Muamele ve Cinsel İstismar

LGBTİ+ mahpuslar, diğer mahpuslar ve cezaevi personeli (infaz koruma memurları, jandarma) tarafından yoğun şiddet, kötü muamele ve nefret diliyle ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Sincan Cezaevi'nde yeni atanan müdürün ardından, personele ait olduğu iddia edilen "Zaten sorunları vardı" gibi sözler sarf edildiği kaydedilmiştir.

Sözel Şiddet ve Taciz: Mahpuslar, görevliler tarafından sürekli olarak "top," "ibne," "yumuşak" gibi homofobik ve transfobik hakaretlere maruz kalmakta ve "seni yumuşatırım" gibi tehditler işitmektedirler. Trans kadın mahpuslara "beyler" diye hitap edilmekte ve erkek kimliği dayatılmaktadır.

Cinsel Şiddet: Cinsel istismar ve saldırı vakaları (tecavüz dahil) hem diğer mahpuslar hem de cezaevi personeli tarafından yaşanmaktadır. Örneğin, trans mahpus Avşa Erkuş, infaz koruma memurunun cinsel istismarına uğradıktan sonra şikayetini yargıya taşımasına rağmen can güvenliği gerekçesiyle defalarca sürgün edilmiştir. Şikayette bulunan mahpuslar, misilleme olarak daha fazla şiddet, baskı veya hasımlarıyla aynı koşu konma gibi tehlikelerle karşılaşmaktadır.

Keyfi Uygulamalar ve İşkence: Mahpuslar, en ufak bir talepte bile ters kelepçe ile süngerli odaya atılma gibi işkence yöntemlerine maruz bırakılabilmektedir. Gözlemlenen keyfi uygulamalar arasında yasalara aykırı çıplak aramalar yer almaktadır.

3- Sağlık ve Kimlik Hakları İhlalleri

Trans mahpuslar, hormon terapisine ve cinsiyet uyum ameliyatlarına erişimde engellerle karşılaşmaktadır. Metris 2 Nolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda gey ve trans mahpusların sağlık hakkına erişimde ciddi ayrımcılıklar yaşadığı, tansiyon hastası bir mahpusun revirdeki hekimle görüştürülmediği ve bazı mahpuslara ilaçlarının verilmediği Meclis gündemine taşınmıştır. Disiplin cezaları gerekçe gösterilerek mahpusların revire bile götürülmediği vakalar (Aksaray T Tipi Cezaevi'nde kanser hastası R.D. dahil) yaşanmıştır.

Ankara Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan bir trans mahpus (Ayşe), Ankara'daki uygulamaların daha olumlu olduğunu, hormon tedavisine düzenli devam edebildiğini ve cinsiyet uyum sürecini tamamlamak için belirli ceza infaz kurumlarına sevk edilmesinin önemli bir kazanım olduğunu belirtmiştir. Ancak, Sincan Cezaevi'nde uygulanan ayrımcı muameleler sonucu, bazı trans mahpusların saçlarının kısa olması dahi ayrı koşu konma sevk gerekçesi haline gelmiş ve mahpusların cinsiyet uyum süreçlerinden vazgeçtiği bildirilmiştir. Yine Sincan'da mahpusların, kendilerine okutulmadan hormon ve hastane erişimini engelleyen "Cinsiyet kimliğim nedeniyle ayrı tutulmak istiyorum" beyanını içeren bir belge imzalatıldığını ifade ettikleri aktarılmıştır.

Pembe Hayat, trans mahpusların hormon replasman tedavilerine düzenli erişimi, cinsiyet uyum süreçleri ve bu tür sağlık hizmetlerine erişime ilişkin standart bir prosedür olup olmadığı hakkında Adalet Bakanlığı'na bilgi edinme başvurusu yaparak bu alandaki şeffaflık eksikliğini ve prosedür ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Cinsiyet Kimliğinin Reddi: Cezaevleri, trans kadın mahpusların cinsiyet kimliğini tanımamakta, özellikle resmi trans uyum sürecini tamamlamamış trans kadınları, şiddet riskine rağmen, erkek cezaevlerine yerleştirmektedir. Personel tarafından kadın kıyafetlerinin verilmemesi, cımbız/kozmetik gibi kişisel bakım malzemelerine erişimin engellenmesi ve saç kesiminin zorlanması, cinsiyet kimliğinin reddi anlamına gelmektedir.

Sağlık Hizmetlerine Erişim Kısıtlılığı: Trans mahpuslar, hormon tedavilerine ve cinsiyet uyum ameliyatlarına erişimde engellerle karşılaşmaktadır. Uygulamada, süreçler idarenin ayrımcı tutumları veya sevklerin gecikmesi nedeniyle sekteye uğramaktadır. Hastaneye sevkler sırasında diğer mahpuslar tarafından taciz edilme korkusu nedeniyle mahpuslar tedavi görmeyi reddedebilmektedir.

4- Yabancı Uyruklu LGBTİ+ Mahpusların Durumu

Yabancı uyruklu LGBTİ+ mahpuslar, hem cinsel kimlikleri hem de yabancı olmaları nedeniyle katmerli bir risk altındadır. 2015 yılında Maltepe Hapishanesi'nde, Türkiyeli trans kadın mahpuslarla dayanışma içinde olan yabancı uyruklu trans kadın mahpuslar (çoğu Brezilyalı) Türkiyeli mahpuslardan ayrılarak tecrite tabi tutulmuştur. Bu sevk kararı, mahpusların maddi ve manevi destek bağlarını koparmış ve açlık grevine başlamalarına neden olmuştur. Uluslararası standartlar, yabancı mahpusların aileleri, konsoloslukları ve dış dünya ile iletişim kurma haklarının sağlanmasını gerektirir (Nelson Mandela Kural 62, EPR Kural 37).

ULUSAL MEKANİZMALARIN YETERSİZLİĞİ

LGBTİ+ mahpusların hak arama süreçleri genellikle sonuçsuz kalmaktadır. Şikayet ve dilekçeler engellenmekte veya "asılsız iddialar" olarak değerlendirilmektedir.

Pembe Hayat Derneği'nin cezaevlerindeki barınma koşullarına ve kargo kısıtlamalarına dair bilgi edinme taleplerinin idare tarafından "kurum içi düzenleme" gerekçesiyle reddedilmesi, devletin şeffaflık ve hesap verebilirlik yükümlülüğünü yerine getirmediğini ve hak ihlallerini görünmez kıldığını göstermektedir.

TİHEK'in Rolü: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), LGBTİ+ temelli ayrımcılık iddialarını prensip olarak incelememekte veya reddetmektedir. TİHEK, mahpusların tekli koşu ta tutulmasını (tecrit) güvenlik gerekçesiyle hak ihlali saymayarak, kurumsal güvenliği mahpusların haklarının ve psikolojik bütünlüğünün önüne koymaktadır.

TIHEK, İskenderun T Tipi Cezaevi'ndeki bir LGBTİ+ mahpusun (C.K.) infaz koruma memuru tarafından cinsel istismara maruz kaldığına dair başvurusunu, Kurum görüşme tutanağına dayanarak "gerçek dışı" bulmuş, mahpusun nakil istemek amacıyla iddiada bulunduğunu öne sürerek başvurunun "kabul edilemez" olduğuna karar vermiştir.

ULUSLARARASI HUKUKİ YÜKÜMLÜLÜKLER

Türkiye, mahpusların insan haklarının korunmasında mutlak yükümlülük altındadır. İhlaller, aşağıdaki uluslararası normları doğrudan ihlal etmektedir:

İşkence ve Kötü Muamele Yasağı: Tecrit, keyfi şiddet, çıplak arama ve nefret söylemi, AİHS Madde 3 ve Nelson Mandela Kuralları Madde 1 ve 43'te yer alan işkence ve insanlık dışı/onur kırıcı muamele yasağının açık ihlalidir.

Ayrımcılık Yasağı: LGBTİ+ kimliğine dayalı olarak tutulma koşullarına, sosyal faaliyetlere, çalışmaya, sağlık hizmetlerine erişime ve iletişim haklarına getirilen kısıtlamalar, AİHS Madde 14 ve Nelson Mandela Kuralları Madde 2'ye aykırıdır.

Sağlık Hakkı: Trans mahpusların cinsiyet uyum süreçlerinin ve hormon terapilerinin engellenmesi, Nelson Mandela Kuralları Madde 24 ve 30'da güvence altına alınan sağlık hizmetlerine eşit erişim ilkesini ihlal eder.

TALEP VE ÖNERİLER

Türkiye'de LGBTİ+ mahpusların insan haklarının iyileştirilmesi, yapısal sorunların çözümü ve uluslararası standartlara uyum için TBMM, Adalet Bakanlığı ve ilgili bürokratik mekanizmalardan aşağıdaki adımların ivedilikle atılması beklenmektedir:

Fiili Tecrit Uygulamalarına Son Verilmesi: Güvenlik gerekçesiyle uygulanan keyfi ve uzun süreli tecrit uygulamalarına derhal son verilmeli; mahpusların görüş ve rızaları dikkate alınarak, güvenlikleri sağlanırken sosyal izolasyonu artırmayacak şekilde yerleşim düzenlemeleri yapılmalıdır.

Ayrımcılık Karşıtı Yasal Düzenlemeler: İnfaz yasası başta olmak üzere eşitlik ve ayrımcılık karşıtı yasalara "cinsel yönelim" ve "cinsiyet kimliği" ibareleri eklenmelidir.

Personel Eğitimi ve Hesap Verebilirlik: Tüm ceza infaz kurumu personeline, homofobi ve transfobi karşıtı, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konularında zorunlu ve kapsamlı eğitimler verilmelidir. Ayrımcılık, şiddet ve kötü muamele uygulayan personel hakkında etkin ve hızlı idari/cezai soruşturmalar başlatılmalı ve cezasızlık politikasına son verilmelidir.

Keyfi Aramalara Son Verilmesi: Yasalara aykırı çıplak arama uygulamaları derhal kaldırılmalı; üst aramaları yasal mevzuata uygun, onur kırıcı olmayan şekilde ve mahpusun tercihine saygı gösterilerek yapılmalıdır.

Sağlık ve Kimlik Haklarının Korunması: Trans mahpusların hormon tedavisine erişimi ve talep edilen cinsiyet uyum süreçleri (cerrahi dahil) devlet tarafından karşılanmalı ve aksatılmamalıdır. Yeterli ve önyargısız psikolojik destek sağlanmalıdır. Trans mahpusların kişisel bakım ve giyim ihtiyaçları (kadın kıyafetleri, makyaj malzemesi vb.) karşılanmalıdır.

Sivil Toplumla İş Birliği: LGBTİ+ mahpusların haklarını savunan sivil toplum kuruluşları, hukukçular ve akademisyenler, politika belirleme süreçlerine dahil edilmeli; bağımsız sivil toplum örgütlerinin mahpuslarla görüşmeler yapması ve hapishaneleri ziyaret etmesi kolaylaştırılmalıdır.

Şeffaflık ve Veri Toplama: Adalet Bakanlığı, LGBTİ+ mahpusların sayısına, tutulma koşullarına ve yaşadıkları hak ihlallerine dair şeffaf ve güvenilir istatistiki verileri düzenli olarak yayımlamalıdır.